

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.20>**Роман Поліщук,**

аспірант кафедри фінансового права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИКІВ

У статті проаналізовано сутність публічного фінансового інтересу щодо платоспроможності страховиків, яка включає у себе не тільки державні інтереси, а й інтереси людей, юридичних осіб приватного та публічного права, територіальних громад тощо. При цьому публічний інтерес є узагальненим соціальним інтересом у будь-якій сфері життя суспільства. Встановлено, що держава залишає за собою керівну роль впливу через різного роду механізми, зокрема грошові кошти (гроші), на публічний фінансовий інтерес. Це зумовлено насамперед тим, що хоча страховики через відповідні інструменти в змозі і самі без втручання держави забезпечувати власну платоспроможність, проте все ж таки остання є елементом фінансової безпеки України. Дано визначення публічному фінансовому інтересу через призму Рішення Конституційного Суду України. Встановлено вимоги чинного законодавства до платоспроможності страховиків, зокрема Закону України «Про страхування», Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика. Детально описані умови забезпечення платоспроможності страховиків через наявність достатнього рівня сум грошових коштів у статутному та гарантійному фондах, страхових резервах тощо. Серед іншого наведено основні інструменти забезпечення платоспроможності страховиків, зокрема через контроль із боку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Звернута увага на підтримання достатнього рівня фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів) страховиків, який на будь-яку дату повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності; створення фонду страхових гарантій, як дуже важливого механізму забезпечення платоспроможності страховиків, адже в окремих випадках Кабінет Міністрів України може приймати рішення про створення такого фонду за певними напрямками страхування. Запропоновано шляхи підвищення рівня платоспроможності страховиків як складової частини ринку фінансових послуг через запровадження в українському законодавстві, зокрема, нормативів страхового ринку Європейського Союзу, яким, до речі, належить лівова частка ринку страхування світу, що підвищить рівень довіри до вітчизняного ринку страхових послуг. Це передусім стає можливим завдяки Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Ключові слова: публічний інтерес, страховики, фінансова стійкість, платоспроможність, нормативи платоспроможності.

Постановка проблеми. Фінансова стійкість, як і капіталізація страховиків, в Україні перебуває на досить низькому рівні в порівнянні зі страховими компаніями країн Європейського Союзу та інших розвинених країн світу.

Усе це спричинено, зокрема, низькою страховою культурою та браком зацікавленості населення у страхових послугах, що зумовлено передусім незбалансованістю розвитку різних видів страхування.

Інтеграція українських страховиків до страхового ринку Європейського Союзу має забезпечити підвищення конкурентноспроможності відповідних суб'єктів господарювання та зменшити ризик їхньої неплатоспроможності, що становить загальний суспільний інтерес.

Як зазначав Д.О. Гетманцев, за радянських часів поняття «публічний інтерес» було ототожнено з «інтересом державним» у тому числі й у працях фінансистів радянського періоду [11]. Проте з виходом у 1995 році відомої нині праці Ю.О. Тихомирова «Публічне право» була висловлена думка про те, що необхідно по-новому осмислити поняття «публічності» у суспільстві, не звужуючи її лише до державних інтересів і розуміючи під цим також спільні інтереси людей як інтереси різного роду товариств, об'єднань (у т. ч. територіальних), інтереси колективної самоорганізації та саморегулювання й самоуправління [12].

Основною ознакою «публічності» Ю.О. Тихомиров назвав наявність публічного інтересу як сумарного, узагальненого

соціального інтересу в кожній сфері – економічній, соціальній та інших.

Держава, здійснюючи свій вплив через фінансові механізми, використовує грошові кошти (гроші) як фактор координації кожного індивідуального чи корпоративного інтересу, тобто інтересу приватного, із загальнонаціональною ситуацією, а відтак – і інтересом публічним суспільним. При цьому принцип соціального партнерства та соціально орієнтованої економіки жодною мірою не позбавляє державу її керуючої ролі в процесі розроблення та реалізації політики, спрямованої на підтримку стабільності й забезпечення розвитку національної економіки, зокрема і у сфері страхування.

Натомість ситуація, яка склалася у сучасних умовах на ринку страхових послуг, потребує поліпшення методів регулювання страхової діяльності, державного забезпечення функціонування інструментів гарантування платоспроможності страховиків, інтеграцію нормативів Європейського Союзу щодо ринку страхових послуг у всьому світі, вдосконалення нормативно-правової бази тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У ході огляду наукових робіт щодо публічно-фінансового інтересу платоспроможності страховиків виявлено, що зазначена наукова проблема розглядається наразі в Україні фрагментарно, а дослідження мають узагальнюючий характер.

Так, питаннями публічного інтересу займається широке коло вчених-правників фінансового права, зокрема Д.О. Вінницький, Л.К. Воронова, О.В. Гедзюк, Д.О. Гетманцев, Н.М. Коркунов, Р.М. Лещенко, А.А. Нечай, Н.Ю. Пришва, Ю.О. Тихомиров, Н.Я. Якимчук.

Однак публічно-фінансовий інтерес платоспроможності страховиків у вузькому розумінні означеної наукової категорії взагалі не досліджувався, хоча потреба його аналізу і носить досить гострий характер, особливо з огляду на фінансово-економічну ситуацію на ринку страхових послуг, залучення до пенсійного страхування фондів недержавного пенсійного страхування тощо, запровадження видів обов'язкового страхування, а тому є окремим предметом дослідження фінансового права.

Мета роботи полягає в дослідженні публічно-фінансового інтересу платоспроможності страховиків у контексті закріплення цього поняття в законодавстві України, що регулює страхову діяльність, інструментів його забезпечення, наданні рекомендацій та визначенні шляхів вдосконалення нині діючої системи страхового ринку, зокрема шляхом аналізу їх

відповідності нормативам Європейського Союзу у сфері страхової діяльності платоспроможності суб'єктів надання страхових послуг.

Виклад основного матеріалу. Як зазначив Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 01.12.2004 року № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) [9]: «Поняття «охоронюваний законом інтерес», що вживається у частині першій статті 4 ЦПК України та інших законах України в логічно-смысловому зв'язку з поняттям «права», треба розуміти як прагнення до користування конкретним матеріальним та / або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально-правовим засадам.

Сьогодні функціонування страхового ринку регулюється такими нормативно-правовими актами, як: Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР [1], Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 року № 85/96-ВР [4], Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 року № 1961-IV [5], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року № 1058-IV [2], Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 року № 2464/VI [3] тощо.

Так, розділом III «Забезпечення платоспроможності страховиків» Закону України «Про страхування» від 07.03.1996 року № 85/96-ВР (далі – Закон України «Про страхування») встановлені загальні умови та правила, виконання яких забезпечує платоспроможність страховиків в Україні.

Так, зокрема, у відповідності до положень ст. 30 Закону України «Про страхування» страховики зобов'язані дотримуватися таких умов забезпечення платоспроможності:

1) наявності сплаченого статутного фонду та наявності гарантійного фонду страховика;

2) створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань;

3) перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Частиною другою статті 30 Закону України «Про страхування» передбачено, що мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України.

Окрім цього, Закон України «Про страхування» містить такі вимоги щодо формування резервів:

1. До гарантійного фонду страховика належить додатковий та резервний капітал, а також сума нерозподіленого прибутку.

2. Страховики за рахунок нерозподіленого прибутку можуть створювати *вільні резерви* (це частка власних коштів страховика, яка резервується з метою забезпечення платоспроможності страховика відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності у відповідності до частини п'ятої ст. 30 Закону).

3. Для забезпечення виконання страховиками зобов'язань щодо окремих видів обов'язкового страхування страховики можуть утворювати централізовані *страхові резервні фонди* та органи, які здійснюють управління цими фондами. Положення про дані фонди затверджуються Уповноваженим органом – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (частина шоста ст. 30 Закону).

4. Джерелами утворення централізованих страхових резервних фондів можуть бути відрахування від надходжень страхових платежів, внески власних коштів страховика, а також доходи від розміщення коштів централізованих резервних фондів (частина сьома ст. 30 Закону).

5. Також Законом України «Про страхування» встановлено, що страховики відповідно від обсягів страхової діяльності зобов'язані підтримувати належний рівень *фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів)*, який на будь-яку дату повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності, визначається вирахуванням із вартості майна (загальної суми активів) страховика суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових, які

приймаються рівними обсягам страхових резервів.

6. У відповідності до ст. 32 Закону України «Про страхування» з метою додаткового забезпечення страхових зобов'язань страховики можуть на підставі договору створити *Фонд страхових гарантій*, який є юридичною особою, та державна реєстрація Фонду здійснюється в порядку, передбаченому для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому орган, що здійснює реєстрацію Фонду, в десятиденний строк із дня реєстрації повідомляє про це Уповноважений орган. Відповідно до частини другої статті 32 вказаного Закону джерелами утворення такого Фонду є добровільні відрахування від страхових платежів, а також доходи від розміщення цих коштів. Розмір відрахувань до Фонду страхових гарантій і порядок використання коштів цього Фонду встановлюються страховиками, які беруть у ньому участь.

7. Кабінет Міністрів України може приймати рішення про створення *фонду страхових гарантій* за напрямками страхування (частина третя статті 32). Так, у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 року № 1280 «Про впровадження механізму страхування експортних та кредитних ризиків» визнано за необхідне створити фонд страхових гарантій «Ексімстрах» [6].

Отже, страховики мають усі інструменти для забезпечення своєї платоспроможності без втручання держави, проте їхня платоспроможність є елементом фінансової безпеки фінансового ринку України, а тому є предметом контролю з боку уповноваженого органу.

Для забезпечення платоспроможності страховиків останні зобов'язані подавати Уповноваженому органу – Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг – фінансову звітність та інші звітні дані за формою, встановленою комісією, затверджені власником (уповноваженим ним органом) страховика, а також давати на запити Уповноваженого органу необхідні пояснення щодо звітних даних.

Крім того, страховики мають публікувати свій річний баланс за формою і в порядку, встановленими Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (ст. 34 Закону України «Про страхування»). Відповідно до частини другої цієї статті достовірність та повнота річного балансу і звітності страховиків повинна бути підтверджена аудитором (аудиторською фірмою).

Саме контроль із боку Уповноваженого органу за фінансовою звітністю, іншими звітними даними, річним балансом тощо, попередньо підтверджені аудитором (аудиторською фірмою), є на сьогодні законодавчо закріпленою державною гарантією забезпечення платоспроможності страховиків, що встановлено статтями 33, 34 Закону України «Про страхування».

Крім того, діє Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, затверджене Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 07.06.2018 р. № 850 [7] (надалі – Положення № 850).

Так, Положенням № 850 встановлюються обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, що базується на вищезазначених положеннях Закону України «Про страхування».

Маркерами платоспроможності, що закріплені в законодавстві про страхування та наявність яких встановлює Уповноважений орган, є:

1. Страховик зобов'язаний на будь-яку дату дотримуватись критеріїв ліквідності, прибутковості та якості активів страховика, нормативу платоспроможності та достатності капіталу, нормативу ризиковості операцій та нормативу якості активів.

2. Страховик, який є власником істотної участі у страховику (страховиках), зобов'язаний на будь-яку дату дотримуватись нормативу платоспроможності та достатності капіталу власника істотної участі.

Отже, Нацкомфінпослуг може вимагати надання такої інформації станом на будь-яку дату.

Так, розділом III Положення № 850 передбачено, що норматив платоспроможності та достатності капіталу – сума прийнятних активів, яка на будь-яку дату має бути не меншою нормативного обсягу активів, що визначається відповідно до формул відповідних положень.

Слід зазначити, що Положення № 850 загалом розроблене на основі прийнятих у світовій практиці вимог щодо якості капіталу та активів страховиків і покликане підвищити надійність українського страхового ринку [13].

Даним положенням страховикам надано 2 роки для приведення нормативу платоспроможності та достатності капіталу у відповідність до нових вимог.

Ці вимоги спрямовані на зобов'язання компанії створювати фінансовий ресурс для ефективної страхової діяльності й повного виконання своїх зобов'язань задля підтримання надійності та інвестиційної привабливості страхового ринку, що, у свою чергу, стане підґрунтям зростання довіри до страховиків громадян та суб'єктів господарювання.

Також слід звернути увагу на те, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає запровадження європейської системи ринку страхування [14].

Наразі Україна намагається привести норми чинного законодавства до аспис Європейського Союзу у частині дерегуляції страхових послуг, що стосується значної кількості законодавчих актів Європейського Союзу, перелік яких наведено в Додатку XVII до Угоди про асоціацію. Зазначена Угода передбачає запровадження європейської системи страхування протягом 4-ох років. Кінцева мета – інтеграція національного фінансового ринку страхових послуг у ринки страхових послуг Європейського Союзу, що надасть змогу вітчизняним страховим компаніям надавати послуги в Європейському Союзі на кшталт страхових компаній Європи, і дзеркально Україна відкриє ринок для європейських компаній

Отже, відбувається імплементація Директиви Платоспроможність II (Директива № 2009/138/ЄС Європейського Парламенту Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування Платоспроможність II), яка лібералізує регулювання ринку страхування країн Європейського Союзу щодо, насамперед, розміру капіталу, щоб зменшити ризики їхньої неплатоспроможності. Так, 10.11.2009 року Європейська Рада прийняла Директиву 2009/138/ЄС про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестрахування (Платоспроможність II) [8], яка запроваджує фундаментальний перегляд режиму достатності капіталу в галузі страхування Європейського Союзу. Дата імплементації цієї Директиви – 01 січня 2016 року [14].

Хочемо звернути увагу на те, що за обсягом страхових премій компаніям Європейського Союзу належить третина ринку світу.

Поряд із цим норми регулювання європейського ринку страхових послуг, передусім, покликані забезпечити більш ніж достатній рівень платоспроможності страхових компаній.

Сама Директива 2009/138/ЄС містить у собі такі компоненти: кількісні вимоги

(розмір капіталу); вимоги до управління, ризиків та нагляду за страховиками; вимоги про розкриття інформації та прозорості.

На жаль, наразі Закон України «Про страхування» не відповідає Директиві у частині розміру статутного фонду (гарантійного депозиту) страховика – еквівалент суми у 1 млн. євро проти 2 200 000 євро (1,5 млн. євро проти 3 200 000 євро).

Хочу підкреслити, що фінансові регулятори (Національний банк України, Нацкомфінпослуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) розробили Комплексну програму розвитку фінансових ринків України до 2020 року, і саме в поточному 2019 році відповідно до програми розвитку фінансових ринків України впроваджено положення Директиви «Платоспроможність II» (2009/138/ЕС).

Висновки

Публічно-фінансовий інтерес платоспроможності страховиків є одним із пріоритетних інтересів держави як регулятора ринку фінансових послуг в Україні. Задоволення та реалізація інтересів суспільства через поліпшення методів регулювання страхової діяльності є одним із найважливіших завдань, які постали перед державою.

Підтримка фінансової стійкості та капіталізації страхових компаній на вітчизняному ринку страхових послуг є пріоритетним завданням України через запровадження нових економічних нормативів щодо суб'єктів господарської діяльності.

Вважаємо, що імплементація норм права Європейського Союзу у частині ринку страхових послуг є важливою складовою частиною, насамперед, економічної інтеграції України у Європейський Союз. Це дозволить підвищити рівень економічного розвитку у країні з наданням гарантій як населенню, так і підприємствам у частині ризиків, пов'язаних із неплатоспроможністю страховиків, послугами яких користуються наведені нижче суб'єкти.

Дана обставина, у свою чергу, підвищить довіру як до страхового ринку, так і до фінансового ринку України в цілому, що в майбутньому дозволить розробити комплексний механізм вирішення багатьох економічних, соціальних питань у нашій державі.

Список використаних джерел:

3. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4324>.

4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від

09.07.2003 року № 1058-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

5. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 року № 2464/VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

6. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 року № 85/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 01.07.2004 року № 1961-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 року № 1280 «Про впровадження механізму страхування експортних та кредитних ризиків». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-98-%D0%BF/ed20120601>.

9. Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, затверджене Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 07.06.2018 р. № 850. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0782-18>.

10. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance Reinsurance (Solvency II). Official Journal of the European Union 335, 17.12.2009, P. 1. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0138>.

11. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 року № 18-рп/2004 у справі № 1-10/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.

12. Воронова Л.К., Кучерявенко М.П., Пришва Н.Ю. та ін. Фінансове право України : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2009. 395 с.

13. Гетманцев Д.О. Щодо значення публічного інтересу для фінансового права. *Часопис Київського університету права*. 2011/4. С. 150–154.

14. Тихомиров Ю. А. Публічне право : учебник. Москва : БЕК, 1995. 465 с. С. 32.

15. Нацкомфінпослуг та ICU дали роз'яснення новим нормативним вимогам щодо платоспроможності та якості активів страхових компаній. URL : <http://uainsur.com/news/57151/>.

16. Гнатюк М. Створення конкурентного середовища та зменшення ризиків неплатоспроможності на страховому ринку України / Євроінтеграційний портал. URL : <https://eu-ua.org/analityka/stvorennya-konkurentnogo-seredovyshcha-ta-zmshennya-ryzykiv-neplatospromozhnosti-na>.

The article analyzes the essence of public financial interest in solvency of insurers, which includes not only public interests, but also the interests of people, legal entities of private and public law, territorial communities, etc. At the same time, public interest is a generalized social interest in any sphere of society. It is established that the state retains the leading role of influence through various mechanisms, in particular, cash (money) for public financial interest. This is due, first of all, to the fact that, although the insurers are able to secure their own solvency through the appropriate instruments and without the intervention of the state, the latter is still an element of Ukraine's financial security. The definition of public financial interest is given through the prism of the Decision of the Constitutional Court of Ukraine. The requirements of the current legislation for the solvency of insurers, in particular, the Law of Ukraine "On Insurance", the Regulations on mandatory criteria and standards of capital adequacy and solvency, liquidity, profitability, quality of assets and riskiness of operations of the insurer. Conditions for ensuring the solvency of insurers are described in detail due to the availability of sufficient amount of funds in statutory and guarantee funds, insurance reserves, etc. Among other things, the main tools for ensuring the solvency of insurers are outlined, in particular through control by the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets. Attention is paid to maintaining a sufficient level of actual solvency margin (net assets) of insurers, which at any date should exceed the estimated regulatory solvency margin; the creation of an insurance guarantee fund as a very important mechanism for ensuring the solvency of insurers, since in some cases the Cabinet of Ministers of Ukraine may decide to create such an insurance fund in certain areas of insurance. Ways to increase the level of solvency of insurers as a component of the financial services market are proposed through the introduction in the Ukrainian legislation, in particular, of EU insurance market standards, which, by the way, belongs to the lion's share of the world insurance market, which will increase the level of confidence in the domestic market of insurance services. This is first and foremost made possible by the Association Agreement between Ukraine and the European Union.

Key words: public interest, insurers, financial stability, solvency, solvency standards.

